

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду

**ИЗВЕШТАЈ КОМИСИЈЕ ЗА ПРЕГЛЕД И ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ
мр Александра Ђокановића „Postmoderne Bearbeitung des Argonautenmythos in den
Romanen *Ein fremder Stamm hat mich geraubt* von Willem Brakman, *Medea. Stimmen* von
Christa Wolf und *Das Goldene Vlies* von Borislav Pekić”**

На основу чланова 36 и 37 Статута Филолошког факултета Универзитета у Београду и члана 65 Закона о високом образовању, Наставно-научно веће Филолошког факултета, на VI редовној седници одржаној 20. априла 2022. године, донело је одлуку о образовању Комисије за преглед и оцену докторске дисертације коју је мр Александар Ђокановић предао под насловом „Postmoderne Bearbeitung des Argonautenmythos in den Romanen *Ein fremder Stamm hat mich geraubt* von Willem Brakman, *Medea. Stimmen* von Christa Wolf und *Das Goldene Vlies* von Borislav Pekić”. Након анализе садржаја докторске дисертације подносимо следећи

ИЗВЕШТАЈ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовано Комисију:

Комисију је именovalo Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду Одлуком бр. 1485/1 на VI редовној седници, одржаној 20. априла 2022. године.

2. Састав Комисије:

Председник Комисије: др Мина Ђурић, доцент, Универзитет у Београду, Филолошки факултет

Ужа научна област: Српска књижевност

Датум избора у звање: 27. 3. 2018.

др Јелица Новаковић Лопушина, редовни професор у пензији, Универзитет у Београду,
Филолошки факултет

Ужа научна област: Недерландистика

Датум избора у звање: 12. 12. 2012.

др Дитмар Голчниг, професор емеритус Универзитета у Грацу, Факултета друштвених
наука

Ужа научна област: Модерна немачка књижевност и језик

Датум избора у звање: 01.10.2013.

др Александра Лазић Гавриловић, доцент, Универзитет у Београду, Филолошки факултет

Ужа научна област: Германистика

Датум избора у звање: 20. 6. 2017.

др Јелена Кнежевић, доцент, Универзитет Црне Горе, Филолошки факултет

Ужа научна област: Германистика – Њемачка књижевност

Датум избора у звање: 24.12.2019

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име, име једног родитеља, презиме	Александар (Славко) Ђокановић
Датум и место рођења	15. 7. 1974, Пожега, Република Србија
Наслов магистарске тезе	<i>Валентност придева у низоземском, немачком и српском језику</i>
Датум и место одбране маг. тезе	9. 7. 2009, Универзитет у Београду, Филолошки факултет
Научна област из које је стечено академско звање магистра наука	Наука о језику

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

„Postmoderne Bearbeitung des Argonautenmythos in den Romanen *Ein fremder Stamm hat mich geraubt* von Willem Brakman, *Medea. Stimmen* von Christa Wolf und *Das Goldene Vlies* von Borislav Pekić”

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мр Александра Ђокановића обухвата 351 компјутерски штампаних страница и садржи следећа поглавља: 1. Einleitung (стр. 1–9); 2. Theoretische Einführung (стр. 10–421); 3. Der Argonautenmythos (стр. 24–31); 4. Willem Brakman: *Ein fremder Stamm hat mich geraubt* (1992) (стр. 32–153); 5. Christa Wolf: *Medea. Stimmen* (1996) (стр. 154–250); 6. Borislav Pekić: *Das Goldene Vlies* (1978-1986) (стр. 251–319); 7. Fazit (стр. 320–332); Literaturverzeichnis (стр. 333–351). Списак литературе садржи 243 библиографске јединице, а уз то су наведени и коришћени извори са интернета, као и лексикографске и енциклопедијске референце. На крају докторске дисертације налази се Lebenslauf (Биографија аутора), Изјава о ауторству, Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада и Изјава о коришћењу.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мр Александра Ђокановића представља теоријски продубљен приступ компаративним испитивањима постмодерне ресемантизације митског предлошка у низоземској, немачкој и српској књижевности последњих деценија 20. века. Прегледним и минуциозним приступом проматрању особености изучаваних романа у оквирима доминирајуће поетичке парадигме, кандидат је умногоме допринео упоредном контексту сагледавања дела различитих књижевности и начина трансформације античког мита у савременијим литерарним остварењима. Кроз аналитичка промишљања о могућим теоријским и књижевнокритичким упориштима, запажа се одлично познавање грађе, секундарне литературе и теоријских постулата, које у вођењу бројних дискусија и у постављањима јасних закључака у дисертацији показује свестране домете књижевне компаратистике, што ће сигурно бити мотивација и за нека будућа проучавања назначених књижевности и култура.

У уводном поглављу дисертације представљају се предмет истраживања, прецизирају циљ и методологија рада, сагледавају претходни домети приступа интересној сфери испитивања, опцртава структура рада. Бирајући мит о Аргонаутима, истраживање се усмерава ка компаративним аспектима анализе формалних и значењских сродности и разлика које три романа различитих култура, настајала у блиским временским оквирима, успостављају у приступу стваралачкој реинтерпретацији митске парадигме.

У другом поглављу се конципирају најважнија теоријска полазишта и основе даљих упоредних испитивања књижевних дела. У том смислу се нарочито издваја интерпретација интертекстуалних релација, као и начина на које се романи постмодерне књижевности односе према инкорпорирању цитата и конституисању дијалога са парадигмом мита. Интерпретативну пажњу у теоријским истраживањима привлаче и питања ауторских односа према елементима жанровске хибридности, пародије, начину третирања фрагментарности, аспектима ауторефлексивности и метафикционалности. Са друге стране, ширим културолошки приступима миту о Аргонаутима отвара се значајно поље сагледавања и веза које проучавани романи успостављају према некњижевним текстовима различитих културних ареала (међу којима су и радови Јохана Јакоба Бахофена и Роберта Гревса). Кроз постулате Мелетинског, Фраја, Линде Хачион, Женета и других, после проматрања могућности испитивања односа књижевности и мита, успостављају се обриси тумачења постмодерних тенденција романа *Једно страно племе ме је отело*, *Медеја*, *Гласови* и *Златно руно*, не би ли се кроз теоријске елаборације интертекстуалних елемената, а посебно примера формалне и семантичке транспозиције, указало на начине на које романи граде комплексне, иновативне, поетички сродне, а тематски умногоме диференциране стваралачке дијалоге са митским предлошком.

Треће поглавље докторске дисертације посвећено је разматрањима мита о Аргонаутима. У компаративној визури нуди се сагледавање врло комплексне саге о Аргонаутима, чија разгранатост митологема подстиче разнолике могућности романескних приступа. У том смислу се већ кроз анализу фигура Медеје, Јасона и других феномена митског ареала, као и богате рецепције њихових трансформација у историјама европских књижевности, показују јединствене позиције романа *Једно страно племе ме је отело*,

Медеја. Гласови и *Златно руно*, које се при томе контекстуализују и у оквирима рецепције назначеног мита у свакој од поменутих књижевности.

Посебна важност поглавља докторске дисертације о Вилему Бракману и његовом роману *Једно страно племе ме је тело* јесте знатно обogaћивање и проширивање опсега досадашњих сагледавања Бракмановог дела. Отварајући питања односа фикције, фактографије и референцијалности, и у овом сегменту докторске дисертације умногome се представљају недоумице које се тичу потенцијалних дискусија у вези са изворима мита и његовим тумачењима. У том контексту је посебну пажњу привукло и питање репетиције предлошка у постмодерној прози, од имитације, преко богате мреже интертекстуалних односа, цитата, алузија и плагијата, до бројних елемената пародије и др. При томе се у истраживању истиче и колико је један од доминантних аспеката Бракмановог романа управо делегитимизација митског узора хероја, и то посебно кроз проблематизацију фигуре Јасона, односно кроз депатетизацију одређених митских узуса богова и јунака. Користећи раније у докторској дисертацији табеларно приказану Женетову диверсификацију типова транспозиције одређеног предлошка у оквирима дефинисања теорије интертекстуалности, у Бракмановом роману се сагледају поступци формалне и семантичке транспозиције мита, и то од редукције, преко експанзије, до контаминације, односно од дијегетичке до чисте семантичке транспозиције, како у односу на промене доминантних мотива, тако и позиционирања ликова, који су умногome надограђени. Кроз анализу психоаналитичких питања у вези са тим на која делања је јунак подстакнут, запажа се колико се Бракманово читање мита ослања и на тумачења Бахофена. Стога је интерпретација у овом сегменту дисертације умногome посветила пажњу и веома сложенom и тензичном односу између очекиваног патријархалног сагледавања принципа и промене у смеру доминације матријархата, што се посебно уочава у тези о улози Велике Богиње Мајке, али и амбивалентности других женских фигура, што отвара широке теме како архетипских, тако и могућих феминистичких тумачења наведеног романа. Уочавањем примера деконституишућих аспеката митског упоришта, у текстуалности Бракмановог романа, кроз акценте и на непоузданом приповедању, у анализи се показује како се осим авантура јунака, прати и својеврсна авантура уланчаних прича, њиховог постања, надовезивања, преплета, чиме се освешћеност текстуалног елемента утврђује и као својеврсна постмодерна онтологија приче и трајања њених дијалога са митом.

Пето поглавље докторске дисертације посвећено је анализи романа *Медеја. Гласови* Кристе Волф. Како је реализована постмодерна рецепција мита у овом тексту, зашто ово дело одликује и извесна жанровска хибридноста, због чега са становишта приповедања доминирају монолози, представљају нека од упоришних питања која отварају продубљене интерпретације у овом сегменту докторске дисертације. Имплицитан дијалог са делима модернизма, начинима модернистичког приступа миту, нарочито наративним постулатима, а у овом случају конкретно и унуташњим говорима попут оних у Џојсовом *Уликсу*, представљају плејаду потенцијалних сродности и разлика у третирањима мита у доменима модернистичке и постмодерне парадигме. Како Криста Волф ступа у дискусије са свим претходним ресемантизацијама фигуре Медеје, а нарочито њеног трагичког потенцијала, показује и жив однос према Еурипидовом тексту. Применом Женетових теоријских дефиниција интертекстуалности, посебно проматраним паратекстуалним елементима, као и експанзије у доменима многих фигура, али и начина сагледавања дела као примера историографске метафикције, маркира се још једна од важних постмодерних одлика овог романа. У наглашавањима вишеструке противтеже које Криста Волф кроз своју Медеју успоставља у односу на Еурипида, у докторској дисертацији се запажа више деконструктивних слојева увреженог мита о Медеји, при чему се она сагледава првенствено као жртва, што је мотивисано и одређеним антрополошким виђењима Ренеа Жирара. Од таквих становиштава, анализа суверено креће у правцу откривања наредних слојева интригантних аспеката овог романа, међу којима су и разнолики смерови проматрања цивилизација, посебно истакнути проблеми ксенофобије, сагледавања односа Истока и Запада, док се отварају и питања утопије, тумачења елемената постколонијалног дискурса, покретање могућности за феминистичку перспективу мита о Медеји, као и критику владавине маскулинитета, чиме се заправо указује и на то како се у оквирима постмодерне прозе динамизује пут од мита до политичке приче.

Шесто поглавље дисертације је посвећено *Златном руну* Борислава Пекића. У односу на теоријске постулате коришћене у анализи романа Вилема Бракмана и Кристе Волф, кроз архитектонику фрагментарности у вишетомном *Златном руну* и сложена питања његове генезе, интерпретирани су и односи историје и мита, полифоније гласова, као и правци тумачења перспективе могућих светова, дефинисане у различитим теоријским приступима од Долежела, Ека до Павела и Рајанове. У анализи Пекићевог дела и као

антрополошког романа, уочавају се дихотомије мита и историје, спиритуалног и материјалног, док се ресемантизација потраге Аргонаута поставља и између мита о поседништву и трагања за исконским тајнама. У слеђењу Женетових дефиниција интертекстуалних поставки, посебна пажња код транспозиције се усмерава ка контаминацијама, међу којима се у Пекићевом остварењу издвајају и мит о Деметри и Кори или о кентауровској фигури. Запажају се и одређене паралеле са одговорима на трансформацију митске матрице коју је понудио Бракман, и то посебно у односу на третирања архетипа Велике Богиње Мајке, депатетизације херојске инстанце Јасона или ревалоризације богова у роману. Како се код Пекића као доминантна уочила и реконструкција архетипских образаца, у докторској дисертацији је понуђено тумачење романа и из перспективе Јунгових разумевања архетипова, уз чега се принцип реинкарнације поставља и као један од водећих Пекићевих приступа на плану мотивске организације грађе. Приказујући динамичне релације између фантазмагоричког и хроничарског у овом Пекићевом остварењу, у докторској дисертацији се подвлаче вишеструки аспекти оригиналности у Пекићевом виду ресемантизације митског предлошка, посебно у сфери сагледавања понављања модела људског опхођења у различитим историјским периодима, питања о начинима настанка мита и веродостојности извора, али и критике тоталитарних система, чиме се дијалог српске постмодерне књижевности суверено поставља у контекст других европских култура.

У закључку ове докторске дисертације сумирају се резултати рада, подвлаче најважнији увиди упоредних тумачења романа *Једно страно племе ме је тело*, *Медеја*, *Гласови* и *Златно руно*, те дају закључне напомене у финалу обављеног истраживања. Закључним подвлачењима сродности и разлика у начинима третирања мита о Аргонаутима у делима трију књижевности при крају 20. века утврђује се плодотворност стваралачких дијалога које су Вилем Бракман, Криста Волф и Борислав Пекић водили са митским предлошком, заснивајући како оригиналне списалачке одговоре, тако и извесну мрежу постмодерне артикулације овог мита у европским културама.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ

1. „Трансформација мита о Едипу у драми *Слепац* Хуга Клауса”, у: *Анали Филолошког факултета* Vol. 33, No. 1, Београд, 2021, стр. 245–258, ISSN 0522-8468;
2. „Transformaties van de Argonautenmythe in de roman *Een vreemde stam heeft mij geroofd* van Willem Brakman”, у: Dowlaszewicz/Karpinski: *Neerlandica Wratislaviensia*, Вроцлав, 2018, стр. 149-163, ISSN 0239-6661;
3. „Oedipus herverteld: Hugo Claus’ *Blindeman*, Velimir Lukićs *De Thebaanse pest* en Heiner Müllers *Oedipus, Tiran*”, у: Новаковић-Лопушина/Бритка/Будимир/Ђокановић: *Еразмо – Три деценије београдске недерландистике*, Београд, 2018, стр. 42–56, ISBN 978-86-6153-536-9;
4. „Енценсбергерова ангажована лирика 1960-их”, у: Недељковић/Вујчић: *Језик и књижевност с обе стране зида – Sprache und Literatur dies- und jenseits der Mauer(n)*, Festschrift für Božinka Petronijević zum 65. Geburtstag, ФИЛУМ, Крагујевац, 2013, стр. 269–283, ISBN 978-86-85991-40-0;
5. „Hans Magnus Enzensberger in Serbien”, у: Gönc/Petronijevic/Wrobel/Boose: *Treffpunkte. Literatur, Sprache und Didaktik im deutsch-serbischen Dialog*. Nr. 8 der Ludwigsburger Hochschulschriften „Transfer”, Schneder-Verlag Hohengehren, 2013, стр. 74–95, ISBN 978-3-8340-1218-0;
6. „Проблем зла у Гетеовој драми *Фауст*“, у: *Наслеђе*, бр. 24, Крагујевац, 2013, стр. 127–140, ISSN 1820-1768;
7. „Религија, филозофија и музика као симболи декаденције у роману *Буденброкови* Томаса Мана“, у: *Наслеђе*, бр. 22, Крагујевац, 2012, стр. 35–45, ISSN 1820-1768.

VII ZAKЉUCHCI, OДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Један од општих резултата истраживања тиче се указивања на сродности текстова трију књижевности краја 20. века који су посвећени трансформацији мита о Аргонаутима и њиховим сагледавањима. У том контексту су од нарочите важности начини активирања теоријских погледа који се усмеравају ка перспективама путем којих се утврђује како постмодерна проза актуелизује митопоетске оквири у различитим културним традицијама. Као један од основних закључака се подвлачи и актуелност мита о Аргонаутима током векова и иновативност стваралачких приступа тумачењу овог мита и крајем 20. века. Уз то, свако од наведених поглавља истраживања доноси и конкретне закључне увиде поводом проучаваних дела.

У том смислу један од посебно важних закључака представља и доказ да, иако романе повезују постулати и стратегије исте поетичке парадигме, тематски слојеви дела као варијанте ресемантизације мита су умногоме различити, што указује како на оригиналност приступа изучаваних аутора, тако и на разноликост стваралачких одговора које овај мит подстиче и ширину културних исходишта у односу на историју литерарне баштине која претходи у доминантном рецепцијском кругу одређене средине.

Осим што се поглављем о Бракмановом роману *Једно страно племе ме је отело* нарочито допринело и проширивању библиотеке стручних истраживања наведеног дела, подробна анализа овог романа показује како уместо примата топоса хероја у миту, умногоме доминира читање које је ослоњено на тумачења женског архетипа, чиме се нуди иновативна стваралачка перспектива ресемантизације мита о Аргонаутима. Доказима колико се Бракманов роман свесно ослања на постулате метафикционалности, теоријски освешћених постулата интертекстуалности и деконструкције, потврдила се недвосмислена припадност дела артикулацији постмодерне парадигме у оквирима свестраних стваралачких процеса реинтерпретације мита.

Поглавље дисертације посвећено Кристи Волф и роману *Медеја. Гласови* утврђује колико постмодерно рухо преобликује древност митске приче, дајући многоструке актуелности у односу на водеће теоријске посулате одређеног периода (анализу дискурса, могућности постколонијалних приступа, феминистичку теорију, културолошка упоришта и

др.), као и контекстуализацију у оквиру духа времена, друштвених и политичких прилика у Немачкој, крајем 20. века. Управо се у том оквиру још једном јасно маркира и значај постмодерне артикулације митске приче и њене позиционираниости у доменима савременог друштва и култура.

У поглављу о Пекићевом *Златном руну* установљено је колико су примењива и теоријска изучавања постмодерних аспеката текста, а на нивоу истицања интертекстуалних веза и начина превредновања мита истакнуто је и више паралела са другим анализираним делима. Тиме се имплицитно подвукло и колико остварење српске књижевности заузима значајно место у оквирима дискусија о начинима конституисања верзија о миту о Аргонаутима у контексту дела других европских књижевности, али и литерарних обрада одређених метафизичких и историјских питања у доменима постмодерне парадигме.

Закључци сваког сегмента и целине докторске дисертације изведени су логично, а проистекли су након продубљених анализа, уз мноштво примера, као и уз стабилне теоријске и интерпретативне елаборације у систематичном и континуирано прегледно развијаном тексту.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

На основу *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду* и налаза у извештају из програма „iThenticate”, којим је извршена провера оригиналности докторске дисертације „Postmoderne Bearbeitung des Argonautenmythos in den Romanen *Ein fremder Stamm hat mich geraubt* von Willem Brakman, *Medea. Stimmen* von Christa Wolf und *Das Goldene Vlies* von Borislav Pečić” мр Александра Ђокановића, констатујем да утврђено подударње текста износи 2%.

Овај степен подударности у складу је са Чланом 9. *Правилника*.

На основу изнетог, а у складу са ставом 2 Члана 8. *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду*, изјављујем да извештај указује на оригиналност докторске дисертације, те се прописани поступак припреме за њену одбрану може наставити.

Значај ове докторске дисертације је вишеструк. Први аспект доприноса тиче се продубљених теоријских тумачења постмодерне ресемантизације античког митског предлошка у трима књижевним традицијама. До сада проучаване стратегије постструктуралистичких приступа реинтерпретацији мита провераване су на примерима романа Вилема Бракмана, Кристе Волф и Борислава Пекића, чиме су се пружили драгоцени увиди у посебности начина постмодерних трансформација митске парадигме у различитим културним срединама.

Један од нарочито значајних доприноса ове дисертације односи се на успостављање снажног компаративног контекста повезивања одабраних дела трију књижевности. Успостављањем паралела у сагледавањима сродности и разлика између проматраних романа низоземске, немачке и српске књижевности умногоме је успостављен значајан контекст упоредних сагледавања који је вишеструко битан за сваку од наведених књижевних традиција, као и за будућност компаратистике у Србији.

Чињеница да је докторска дисертација написана на немачком језику умногоме омогућује да се њен значај увиди на ширим подручјима будуће рецепције. У том смислу, и кроз списак литературе обједињене референце, објављене на више језика, указују на јединствен простор могућности за теоријска проучавања односа мита и савременије књижевности. Ваљаном контекстуализацијом резултата претходних истраживања не само што ова докторска дисертација сведочи о одличној упућености, обавештености и стручности кандидата већ представља и темељан пресек претходног стања истраживања и незаобилазну референцу за следећа сродна упоредна проучавања. Такође, овим радом се у више научних средина доприноси теоријској рецепцији и интерпретацијама проучаваних романа, као и могућностима њихових ширих контекстуализација у оквирима европских књижевности и култура.

Показујући свестраност и продубљеност проучаване теме, кроз мноштво пажљиво одабраних примера из анализираних дела и евидентност познавања теоријских и критичких доприноса из више научних средина, докторска дисертација кроз сва три тока проучавања примера дијалога са митом о Аргонаутима у низоземској, немачкој и српској књижевности у потпуности одговара на постављену хипотезу, градећи систематизован увид у целину разматраног проблема и актуализујући бројне могућности будућих истраживања.

IX ПРЕДЛОГ

На основу претходне анализе и вредновања докторске дисертације, која представља детаљно и прилежно истраживање са значајним закључцима и резултатима за науку о књижевности, као и са компаративно наставно бављење низоземском, немачком и српском књижевношћу, Комисија са задовољством предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да Извештај о оцени докторске дисертације мр Александра Ђокановића, под насловом „Postmoderne Bearbeitung des Argonautenmythos in den Romanen *Ein fremder Stamm hat mich geraubt* von Willem Brakman, *Medea. Stimmen* von Christa Wolf und *Das Goldene Vlies* von Borislav Pekić” прихвати и упути га Већу друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на сагласност и да кандидата, по добијању сагласности, позове на усмену јавну одбрану рада.

Београд, 10. 5. 2022. године

Комисија:

др Мина Ђурић, доцент

др Јелица Новаковић Лопушина, редовни професор у пензији

др Дитмар Голчниг, професор емеритус

др Александра Лазић Гавриловић, доцент

др Јелена Кнежевић, доцент